

*Душан Достанић**

Институт за политичке студије, Београд

ЗНАЧАЈ ПРОУЧАВАЊА КУЛТУРЕ ЗА МОДЕРНУ ПОЛИТИЧКУ МИСАО**

Сажетак

У овом раду се указује на значај проучавања културе за модерну политичку мисао. У првом делу рада одређује се појам културе као и њене основне карактеристике. Притом се води рачуна да се култури не схвати превише статично, хомогено и монолитно. У истом делу се упућује на све већу важност овако дефинисане културе у политичком пољу. У другом делу рада пажња се посвећује разматрању појма политичке културе. Указује се на карактеристике политичке културе и њену улогу у политици. Такође се разматрају и њене две компоненте – традиција и социјализација.

Кључне речи: култура, политичка култура, идентитет, традиција, социјализација

Проучавање културе у контексту политике, изучавања политичке културе, карактера и нарави различитих народа, како то тврди Олмонд, спада у најстарија поља проучавања. „Нешто налик појму политичке културе постоји од када су људи почели писати о политици.“⁽¹⁾ Антички пророци и историчари придавали су различите особине разним народима и описивали њихову културу и карактер. Одређене специфичне склоности појединих народа у

* Истраживач приправник Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије Београд, а финансира га Министарство просвете и науке Републике Србије.

1) Almond, G.A. «Интелектуална повјест концепта цивилне културе», у Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000, стр. 406.

односу на политику, римски писци су називали морес.²⁾ Значајем културе за политику и оним што данас називамо политичка култура, бавили су се и Монтескје, Токвил и Берк. Интересовање за ову тему мењало се током времена. У последње време, након периода занемаривања културе од стране ортодоксних марксиста³⁾ и теоретичара рационалног избора, ова тема је поново ушла у жижу интересовања политиколога. Током XX века наглашава се значај политичке културе. О том интересовању за политичку културу Олмонд каже „Све очитији неуспех просвијетитељских очекивања и неспособност компаративне политике утемељене на тим очекивањима да објасни разне политичке феномене, помажу нам схватити мотивацију друштвених знанственика који су придонијели истраживању политичке културе;“⁴⁾ Такође, политичка социологија све се више интересује за проучавања етницитета, национализма и религије, док се политичка филозофија бави питањима идентитета у мултикултурном друштву. О том поновном интересовању за политичке посебности различитих заједница Рејмонд Плант каже:

„С пропашћу религијских или чак митолошких основа политичке легитимности, дио задаће политичке филозофије је постао пружити универзалне разлоге за политичку легитимност. То је можда најјасније изражено у учењима о људским правима. По тим су учењима људска права схваћена као да се односе на све особе посвуда. У таквом свијетлу, политички поредак мора бити утемељен на захтјевима разума, а не на локалним и специфичним вриједностима појединих држава. Но, у прошлих се десетак година у политичкој теорији догодио препород покушаја теоретизирања не на опћи и свеобухватан начин, већ настојећи схватити вриједности политичких заједница. То комунитаристичко мишљење је експлицитно супротстављено тенденцијама универзализације које сам споменуо.“⁵⁾

Тако је комунитаристичко⁶⁾ оспоравање либералног универзализма својим убацивањем културе међу централне теме политико-

2) Види: Матић, М. «Политичка култура», у *Енциклопедија политичке културе*, Матић, М. (ур.) Савремена администрација, Београд, 1993, стр. 830.

3) Насупрот овом ортодоксном марксизму који културу схвата као статичну „суперструктуру“ у оквиру марксизма настала је и доста утицајна Грамшијева теорија културне хегемоније.

4) Almond, *исто*, str. 416.

5) Plant, R. *Suvremena politička misao*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2002, str. 46.

6) Комунитаристички приступ у политичкој филозофији настаје у XX веку и повезује се са Мајклом Санделом, Аластером Макинтајером, Мајклом Волзером, Данијелом Бе-

лошког интересовања дало нови подстрек истраживањима политичких образаца различитих заједница. Како запажају неки аутори култура је кључни термин науке о друштву.⁷⁾ Према томе, тешко је замислити политичку науку која у обзир не узима културу, јер нас управо култура чини политичким, а самим тим култура није контекстуална ствар за политику него есенцијална.⁸⁾ Из комунистичке перспективе произлази да политичке установе какве су на пример држава и право израста из једног етничког односно културног корена, захваљујући чему задобија особени карактер. То дакле значи да политичке установе никада не могу у строгом смислу бити неутралне, него да оне заправо теже очувању оног облика живота у коме су укоренење. По томе, дакле, не постоји никакав „апстрактни човек“ одвојен од своје културе, традиције, историје... „Појединац не претходи друштвеним уређењима, већ је њима конституисан.“⁹⁾ Човек не бира сам од себе правила по којима живи, већ прима одређене вредности, норме и улоге које му омогућавају живот у заједници. Те вредности, норме и улоге разликују се од друштва до друштва и од културе до културе. Пошто су политичке институције по овом схватању укоренење у вредностима одређене политичке заједнице и њене политичке културе, јасно је да је немогуће доследно одвајање између културе (која би припада приватној сфери) и политике (односно јавне сфере).

„Другим речима, полити-културолошки приступ полази од тога да културна значења, без обзира на евидентне потешкоће са њиховом (не) мерљивости и израженом апстрактности, представљају основу за разуме-

лом и Чарлсом Тејлором... Јавља се као реакција на дела либералних теоретичара као што су Џон Ролс и Роналд Дворкин. Комунистички сматрају да вредност заједнице није довољно призната међу либералима. Ипак може се рећи да комунистичка мисао у својој основи и није тако нова, ако се има у виду широк круг теоретичара који су насупрот либералном индивидуализму и атомизму истицали идеал заједнице. Такође, треба имати на уму и чињеницу да комунистички чини један хетероген скуп теорија који се само условно може третирали као једанствено. Тако на пример и Макинтајер, који се често сматра најдоследнијим и најсвеобухватнијим од свих комунистичких критичара либерализма упорно одбија да буде сврстан у ред комуниста. Уз то, поједини комунистички на крају крајева признају свој дуг либерализму, док и један број либерала настоји да у своје концепције уврсти комунистичке елементе.

- 7) Lane, J.E. Ersson, S. *Culture and Politics: A Comparative Approach*, Ashgate, London, 2005, p. 35.
- 8) Thompson, M. Verweij, M. Ellis, R.J. „Way and How Culture Matters“, in Goodin, R.E. Tilly, C. (ed.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 319-320.
- 9) Бери, Н. *Увод у модерну политичку теорију*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 41.

вање друштвене и политичке интеракције актера у смеру институција, државе и друштва, те начина како тај однос утиче на колективне акције.¹⁰⁾

Разлике у културном идентитету, по тој логици, стварају разлике у политичким идентитетима, односно политичким системима. Различите културе стварају различита политичка очекивања. Ради се о сасвим озбиљној примедби упућеној либералној филозофији, а која долази и са конзервативне деснице и са мултикултуралне левице. Та примедба има шире значење за читаву политичку филозофију којој се сугеришу нове полазне основе. У указивању на те нове основе политички филозофије издваја се Џон Греј.

„Савремена политичка филозофија требало би, по Греју, да полази не од сабласних апстракција које доминирају у расправи рационалистичких либерала, већ од реалних појединаца од 'крви и меса' чији је најистакнутији атрибут не обестеловљени разум, као што то тврди филозофска антропологија, већ дубоко укореењени културни идентитет.“¹¹⁾

Дакле различита схватања културе и њене важности имају епистемолошке последице по целу политичку филозофију. Питање је да ли се пројект политичке филозофије састоји у томе да се пруже неке универзалне вредности које могу служити као критеријум расуђивања у политици како то тврде либерали, или је задатак политичке филозофије у томе да потпуније осветли оне вредности које већ постоје унутар заједнице чији смо део како тврде комунитаристи.¹²⁾ Одговор на ово питање зависи од нашег разумевања културе и њеног значаја.

ОДРЕЂЕЊЕ КУЛТУРЕ И ЊЕНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

Пре свега потребно је одређење појма културе. Ово ни мало није лако, будући да се ради о једном од најнејаснијих појмова јер се односи или на скоро све врсте људских подухвата или се стриктно везује за симболе.¹³⁾ Култура се везује за људе, било као јединке,

10) Стојановић, Ђ. „Концепт стратешке културе: случај ЕУ“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд 03/2010, стр. 314.

11) Вејнсток, Д. «Грејизирање' Берлина», у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002, стр. 397.

12) На овом месту може се поставити питање које наглашавају радикални плуралисти. Наиме, да ли и либерална концепција са својим универсализмом и комунитаристичка са својом затвореношћу у оквиру одређене заједнице, када се изведу до својих крајњих консеквенци, остају у једнакој мери супротстављене вредности различитости?

13) Lane, Ersson, *исто*, стр. 35.

групе или друштво. Она упућује на одвајање човека од животиње. За разлику од цивилизације која се односи на људске творевине и знања у области материјалне репродукције, култура се односи на трајне духовне творевине.¹⁴⁾ У складу са тим Николај Берђајев култури придаје духовни примат у друштвеном животу. По њему, друштвени циљеви се не остварују ни у економији, ни у политици већ у култури, а квалитет друштвеног живота мери се квалитетом културе.¹⁵⁾ Култура и за Слободана Јовановића припада духовној сфери. Она по њему обухвата све гране човековог духовног живота,¹⁶⁾ па се тако она обично схвата као друга човекова природа. У складу са тим често се истиче да људи стварају културу, али и култура људе.

„По стандардном гледишту, култура је комплекс заједничких уверења, вредности и појмова који омогућују групи да осмисли и усмерава свој живот.“¹⁷⁾ Дакле, култура својим припадницима омогућава смислене начине живота у пуном распону људских активности. Будући да се ради о заједничким уверењима, култура се може назвати системом базичних веровања или интересубјективним универзумом значења које појединци наслеђују. Према Липсету и Лејкину управо из тих базичних веровања, односно вредности вишег реда, могу бити изведена (као дериват) разна понашања, институције, и вредности.¹⁸⁾ Другим речима у културу спадају сви они заједнички обрасци симбола, значења и стилова који омогућавају или ограничавају оно што људи једне заједнице могу говорити и радити. У том смислу неки су одређивали културу као скуп животних стилова једне нације. Тако се често под културом заправо подразумева нација, народ односно национална култура.¹⁹⁾ Тиме се култура узима као дистинктивна ознака међу различитим народима. У том смислу се изједначавају национална свест и културни идентитет. Џон Пламенац пише: „Национална свијест је понос на

14) Види: Матић, М. Подунавац, М. *Политички систем: теорије и принципи*, Факултет политичких наука, Београд, 1997, стр. 347.

15) Берђајев, Н. *Филозофија неједнакости*, Медитеран, Октоих, Будва, Титоград, 1990, стр. 217.

16) Јовановић, С. *Културни образац: један прилог за проучавање српског националног карактера*, Стубови културе, Београд, 2005, стр. 41.

17) Феј, Б. „Да ли нас наша култура или друштво чине оним што јесмо“ у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002, стр. 71.

18) Липсет, М.С. Лејкин, Џ. *Демократски век*, Александрија прес, Београд, 2006, стр. 211.

19) Вил Кимлика употребљава појмове култура и нација као синониме. Види: Kymlicka, W. *Multikulturalno građanstvo*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2003, стр. 30.

оно што разликује сопствени од других народа. То је осећај културног идентитета.²⁰⁾ Тиме се и национализам, који Пламенац разликује од националне свести²¹⁾ узима пре свега као културна појава.

Есенцијална карактеристика културе је да се ради о нечем заједничком, односно нечем што већи број појединаца дели. Ту спадају уверења, ритуали, уметничке форме, церемоније, али и неформална пракса свакодневног живота. Локус културе је према томе и у друштву, и међу појединцима.²²⁾ Норме и вредности једне културе налазе се у срцу и уму појединаца, а њихове манифестације опажамо преко понашања и институција. Овако дефинисана култура „структурише начин на који актери стварају своје стратегије, опажају поље своје акције, дефинишу своје идентитете и солидарност.“²³⁾ Тако се култура често пореди са језиком, граматику или текстом који појединци уче и усвајају као сопствени. Према томе, култура није ствар теоријског колико практичног знања.²⁴⁾ Она подразумева организацију и адаптацију осећања и понашања. Култура се дакле учи односно наслеђује. Како пише Феј, „култура прожима своје чланове ментално (тако да они поседују извесни ментални склоп), физички (тако да они поседују извесне базичне телесне диспозиције) и друштвено (тако да се они једни према другима односе на извесан карактеристичан начин).“²⁵⁾ Пошто садржи оне специфичне вредности карактеристичне за једну заједницу, она тиме представља извор идентитета и самоспознаје те заједнице. Ово је посебно значајно будући да постоји људска потреба за идентитетом. Тако се инсистира на културној индивидуалности и непоновљивости, а очување културне аутентичности сматра се једним од главних задатака сваке заједнице. У складу са Хердеровом идејом да културна разноликост има свој корен у са-

20) Plamenatz, J. „Dva tipa nacionalizma“, u Waskiewicz, A. Pelczynski, Z. (ur.) *Izbor tekstova*, Fundacija John Plamenatz, Bar, 2001, str. 36.

21) Пламенац пише да је национализам различит од пуке националне свести. Он се јавља када народи постану свесни не само културне разноврсности, него и културне промене и деле неке идеје прогреса које их упућују да упоређују достигнућа своје и туђих култура. Plamenatz, *исто*, стр. 36.

22) Sabbeti, F. „Democracy and Civic Culture“ in Boix, C. Stokes, S. (ed.) *The Oxford Handbook of Comparative politics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 342.

23) Linchtermann, P. Cefai, D. „The Idea of Political Culture“, in Goodin, R.E. Tilly, C. (ed.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 393.

24) Види: Scruton, R. „The Significance of Common Culture“, *Philosophy*, Vol. 54. No. 207, Cambridge University Press, Cambridge, 1979, pp 51-70.

25) Феј, *исто*, стр. 72.

мом Богу²⁶⁾ који жели да сви облици стварања добију прилику да живе и да се остварују на свој начин, свака култура има јединствену и несамерљиву вредност, али исто тако постоји и задатак да се чува културна особеност. У складу са тим за Освалда Шпенглера културе су посебни организми, а историја је њихов животопис. То даље значи да у ширем, космичком смислу губитак културе значи и престанак разлога за постојање одређене заједнице. Управо зато се питање опстанка и развоја аутентичне културе често схвата, првенствено као питање части.²⁷⁾

За културу, поготово високу културу, често се везују неједнакост и хијерархија. „Култура је незамислива без хијерархијскога континуитета, без квалитативне неједнакости“²⁸⁾ Међутим, схватање културе као скупа вредности специфичних за једну заједницу и на тај начин заснивање националног идентитета у себи садрже клицу егалитаризма, будући да се сви чланови дотичне културе схватају као једнаки у неком посебно битном смислу.²⁹⁾ Будући да деле заједнички осећај идентитета, осигурава и развијен осећај солидарности међу припадницима културе. Ипак треба имати у виду да култура није нешто што се само пасивно присваја него је у сталном процесу индивидуалног прихватања и преобликовања. Како пишу Липсет и Лејкин базична уверења нису некакве божанске творевине већ плод историјског развоја. „Култура је производ не само неких етеричних, ванвременских вредности, него и конкретних историјских процеса.“³⁰⁾ Тако је на пример револуционарни антистатизам у САД створио институције којима се власт државе спутава и окружује противтежама. Такве институције могу стварати нове вредности у исто време чувајући наслеђе антистатизма. Према томе може се рећи да су друштвена значења историјска, временом се мењају и данашња се могу разумети само на основу свог историјског развоја.³¹⁾ Такође, треба водити рачуна да култура није нешто што се пасивно прима, већ напротив активно присваја. Појединци и групе тако могу трансформисати или реинтерпретирати поједине аспекте своје културе. Како пише Брајан Феј, „култура

26) И за Берђајева извори културе су сакрални. Види: Берђајев, *исто*, стр. 218.

27) Види: Ивановић, И. *Култури и идентитет: поглед здесна*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2007. стр. 122.

28) Берђајев, *исто*, стр. 219.

29) Види: Greenfeld, L. Eastwood, J. „National Identity“ in Boix, C. Stokes, S. (ed.) *The Oxford Handbook of Comparative politics*, Oxford University Press, Oxford, 2007, p. 259.

30) Липсет, М.С. Лејкин, Џ. *Демократски век*, Александрија прес, Београд, 2006, стр. 211.

31) Plant, *исто*, 432.

није само темељ људске активности, већ и производ те активности.³²⁾ Говорећи о политичкој култури Олмонд закључује да је она у исто време и зависна и независна варијабла. Она узрокује структуру, али је и узрокована структуром.³³⁾ Другим речима, култура је тек релативно аутономна према социјалној структури и социјалној и индивидуалној психологији.

Поред тога, погрешно је сматрати културе као хомогене и монолитне. Унутар сваке културе могу се наћи хетерогене вредности и традиције које значајно одвајају од главног тока.³⁴⁾ Такође, културе нису затворени системи. „Културе су идеациони ентитети; као такве, оне су промочиве, пријемчиве за утицаје других култура. Где год се збива размена међу људима, постоји могућност међусобног утицаја култура.“³⁵⁾ Према Берђајеву чак и прилив спољашњих и унутрашњих варвара не мора бити само негативан већ може бити благотворан и подарити нову снагу и свежу крв културама. Такође он сматра да свако самозадовољство и окамењеност штете самој култури, јер су непријатељски према стваралачким узлетима.³⁶⁾ Међусобна комуникација међу културама готово да се не може избећи. Људи могу свесно одбацивати неку страну културу и противити јој се. Међутим, по Феју, и то одбацавање стране културе поново значи њено уплитање у домаћу културу. Према томе може се закључити и да су културе нешто мање или више динамично. Зато неки аутори говоре о култури као процесу који по својој природи стално пролази кроз самотрансформације.³⁷⁾ Према томе, културни идентитети нису једном заувек задати. Култура је релативно отворена, склона променама, често подложна трансформацијама и реинтерпретацијама, али само до одређене мере и у одређеним оквирима. То је опет чини релативно статичном. Промене не могу бити нагле и захтевају доста времена. Култура се наслеђује и у њу се улази рођењем, те се с тога она везује за континуитет и сматра се нераскидиво везаном за своју прошлост. За Берђајева култура је значајнија и лепша тиме што је старија.³⁸⁾ Према томе, можемо закључити да се свака култура састоји од конзервативних елемен-

32) Феј, *исто*, стр. 74.

33) Almond, G.A. «Intelektualna povijest koncepta civilne kulture» u Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000, str. 426.

34) Липсет, Лејкин, *исто*, стр. 229-230.

35) Феј, *исто*, стр. 76.

36) Берђајев, *исто*, стр. 223.

37) Greenfeld, Eastwood, *исто*, p. 257.

38) Берђајев, *исто*, стр. 218.

ната усмерених ка очувању прошлости и стваралачких елемената окренутих ка будућности. Такође, култура није унутар себе строго хомогена и једнозначна. Чињеница да се она односи на заједничка значења нам ипак не говори у којој мери су та значења заједничка и који се степен сукоба може допустити, а да се притом не изгуби латентно заједништво.³⁹⁾

Након пада Берлинског зида групна идентификација постаје изузетно битан чинилац савременог света. Услед тога долази до све већег занимања за културне проблеме у контексту политике. Највећи део политичких конфликта данашњице су у крајњем културни конфликти. Ради се о сукобима везаним за признавање језика, религије, обичаја празника... Хабермас види „конфликт између принципа уставних демократија, с једне стране, и партикуларистичких захтева заједница да сачувају *обичајносни* интегритет свог начина живота, с друге стране.“⁴⁰⁾ Исту „тврдокорност“ традиционалних религијских и етничких идентитета који одбијају да уступку пред „универзалном цивилизацијом“ уочава и Џон Греј, с тим што он у томе види „интелектуално банкротство модерних либерала“.⁴¹⁾ И други аутори примећују ове напетости. Говори се о наглој економској и војној експанзији незападних друштва, која им је вратила самопоуздање и назначила повратак њиховим традиционалним вредностима. Другим речима, незападна друштва прихватају модернизацију и технику са запада, али не и позападњачење и западне вредности. Управо супротно, све више инсистирају на својој традиционалној култури. Речено језиком оних који праве строгу разлику између културе и цивилизације, везујући цивилизацију за материјална, а културу за духовна достигнућа, може се рећи да незападна друштва прихватају западну цивилизацију, а одбацују западну културу. Да је проблем знатно шири показује стварност самих западних друштва. Она су у себе укључила велики број људи различитог порекла. Ако су прве генерације и пристајале на асимилацију, сада то више није случај и сада они инсистирају на свом културном и социјалном идентитету. И док се са једне стране испостављају захтеви за признањем и уважавањем партикуларности, уз инсистирање на мултикултурализму, са друге стране се све јасније (и то не само међу политичарима, него и у академској сфери) ар-

39) Види: Plant, R. *Suvremena politička misao*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2002. стр. 460.

40) Хабермас, Ј. «Грађанство и национални идентитет: нека размишљања о будућности Европе», у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002, стр. 35.

41) Вејнсток, Д. *исто*, 397.

тикулишу гласови о смрти истог тог мултикултурализма⁴²⁾, односно о пропалом експерименту асимилације. Тиме се отвара питање политике прама имигрантима на Западу. Дакле, однос између традиције и културе са једне и политике са друге стране, постаје једна од централних тема модерне политичке науке и политичке филозофије. Тако је у последњих двадесетак година настао велики број теорија које се баве односима између културе и политике које иду од мултикултурализма и теорија признања, до оних о сукобу цивилизација.

ОДРЕЂЕЊЕ ПОЛИТИЧКЕ КУЛТУРЕ

Говорећи о значају културе за политику немогуће је избећи разматрање о политичкој култури. У оквиру опште културе једног народа спада и његова политичка култура. Међутим, и насупрот чињеници да је појам политичке културе одавно познат⁴³⁾, поред овог појма користи се низ појмова релативно сличног значења. Како пише Милан Матић „у употреби је читава серија сродних израза и термина аналогних појму политичке културе.“⁴⁴⁾ То су „цивилна религија“, „политички менталитет“, „етос“, „историјско осећање народа“, „народна идеја“, „политички дух народа“... Сви ови појмови циљају на односе између психолошких и политичких својстава нације. Исту појмовну нерашчишћеност примећује и Карл Фридрих када каже да се уместо некада јасно одређеног термина традиција употребљавају „помодни термини“ као што су идеологија, политичка култура и национални карактер.⁴⁵⁾ Да се ипак не ради тек о арбитрарном коришћењу разних термина упућују Олмонд и Верба. Они наводе да су се определили за концепт политичке културе покушавајући да избегну друге опште распрострањене појмове, који имплицирају већу хомогеност, као што је етос.⁴⁶⁾

Слободан Јовановић пише да у национални карактер једног народа спадају све „оне идеје које један народ има о свом властитом

42) Scruton, R. „Multiculturalism R.I.P.“, *The American Spectator*, December 2010 / January 2011, pp 50-51.

43) Чини се да је појам политичке културе први употребио Хердер у касном XVIII веку. Види: Almond, G.A. «*Intelektualna povijest koncepta civilne kulture*», u Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000, str. 409.

44) Матић, М. *О српском политичком обрасцу*, Службени лист Србије, Београд, 2000, стр. 19.

45) Фридрих, К.Ј. «Традиција и ауторитет», у Чупић, Ч. (ур) *Политичка антропологија: хрестоматија*, Чигоја штампа, Београд, 2002, стр. 276.

46) Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000, str. 20.

карактеру, о својој историји, о својим задацима у будућности.⁴⁴⁷⁾ Није битно колико су те представе тачне или нетачне, битно је да те представе живе и могу обликовати политичку праксу тог народа. Те идеје које један народ има о себи, прво добијају израз у народним предањима и легендама, а касније у делима политичара, књижевника, па чак и научника тог народа. Национални карактер се тако манифестује кроз карактеристичне црте културе. Те црте су формиране националном историјом и оним културним творевинама које су инспирисане том историјом, а које Фридрих препознаје у „великим документима“ као што су Дантеова *Божанствена комедија* или Гетеов *Фауст*...⁴⁸⁾ И Фридрих и Јовановић се слажу да свака група може поново формулисати своје саморазумевање, али само око неке већ постојеће традиционалне основе, јер се ново схватање националног карактера формира на критици старог схватања. Измењене околности захтеваће нова тумачења сопственог карактера.

Идући за Јовановићем закључујемо да политичку културу једног народа чине оне идеје тог народа које се односе на политику и политичко. То би било шире одређење политичке културе као сета вредности који игра улогу у политичком животу земље. Таково шире одређење дају Матић и Подунавац.⁴⁹⁾ Уже одређење које даје Пеј наводе Лејн и Ерсон. По Пеју, политичка култура је сет ставова, веровања и осећања који даје ред и значење у политичком процесу и који обезбеђује основне претпоставке и правила која регулишу понашање у политичком систему.⁵⁰⁾ Према томе, политичка култура у себе укључује како политичке идеале, тако и правила и норме по којима се одвијају политички процеси. Уже одређење политичке културе било би и оно које дају писци најпознатије теорије о политичкој култури, Олмонд и Верба: „Појам политичке културе стога се односи на специфично политичке оријентације – ставове о политичком систему и разним његовим дијеловима, те ставове о улози појединаца у систему.“⁵¹⁾ Аутори тако закључују: „Политичка је култура нације специфична дистрибуција образаца усмјерености према политичким објектима међу припадницима те

47) Јовановић, С. *Културни образац: један прилог за проучавање српског националног карактера*, Стубови културе, Београд, 2005, стр. 5.

48) Фридрих, *исто*, стр. 281.

49) Матић, Подунавац, *исто*, стр. 348.

50) Lane, Ersson, *исто*, p. 31.

51) Almond, Verba, *Civilna kultura*, str. 20.

нације.⁵²⁾ Дакле, политичка култура нам говори како се у оквири-ма једне нације спроводи владавина, али и како се поданици понашају према својим владарима, како их бирају и контролишу, које су њихове представе о власти и ауторитету, задацима и циљевима власти, као и свом положају у оквиру политичког система...

Узета у ширем или у ужем смислу, политичка култура у политички процес уноси ред и значење. „Хеуристичка димензија културе, на нивоу колективне перцепције, резоновања и понашања, је аналогна улози теоретских парадигми у профилисању индивидуалних шема мишљења.“⁵³⁾ Међутим, она не детерминише сва могућа понашања у једној политичкој заједници. Може се рећи да политичка култура даје претпоставке и правила која регулишу понашање у политичком систему. Другим речима, она прописује границе или контекст у коме се политички процеси одвијају. Према томе политичка култура је ствар „базичног консензуса који се у сваком политичком друштву конституише изван простора политичких борби и без којег је унутар једне политичке заједнице на-просто немогуће обликовати простор политике као простор јавне, мирне и мирољубиве утакмице политичких актера око кључних политичких добара.“⁵⁴⁾ По тој логици, политичка култура је нешто неупитно и неопходно за нормалан политички процес.

За целу једну политичку традицију мишљења која полази још од Аристотела, преко Џона Стјуарта Мила, па до модерних дана, конститутиван елемент сваке политичке заједнице је заједничка политичка култура. Према тој традицији без хомогене културе немогуће је заснивање политичке заједнице и одржање њене стабилности. Тако Џон Стјуарт Мил пише:

„Слободне институције су готово немогуће у земљи састављеној од различитих нација. Међу људима који немају осјећај међусобне повезаности, поготово ако читају и говоре различите језике, не може постојати јединствено јавно мнијење нужно за дјеловање представничке владавине... Због претходних је разлога опћенито нужан увијет за слободне институције да границе владавина буду углавном у складу с границама нација.“⁵⁵⁾

52) Исто, стр. 21

53) Стојановић, исто, стр. 313.

54) Подунавац, М, *Поредок, конституционализам, демократија*, Чигоја штампа, Београд, 2006, стр. 87.

55) Mill, J. S., „Razmatranja o predstavničkoj vladavini“, u *Izabrani politički spisi II*, Informator, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1989, str 162-163.

У истој традицији остаје и Ернест Баркер који сматра да мора постојати нешто у природи организоване заједнице пре него што се постигне уговор и утемељи политичка власт. Ако не постоје заједничке традиције и кохезија, по Баркеру држава ће боловати од раздора и ломова. Тако ова традиција, која повезује културно и политичко јединство, тријумфује са концептом државе-нације. Међутим, модерни мултукултурализам доводи у питање ову традицију мишљења. За Вила Кимлику је већина организованих политичких заједница током целе писане историје била мултиетничка.⁵⁶⁾ Према томе, инсистирање на културном јединству као битном елементу сваке политичке заједнице представља заправо мит.

Опште је прихваћено мишљење да склад између политичке културе и политичких институција обезбеђује стабилност поретка. У том смислу Липсет и Лејкин закључују да од културних очекивања зависи до које мере ће један режим бити легитиман. Патриотизам, лојалност заједници, заступање неких религијских вредности или придржавање обичаја и традиције битно су везани за питања легитимитета. «Легитимност је дакле мост који спаја културне факторе и институционалне варијабле.»⁵⁷⁾ У истом духу Матић каже да политичке творевине које су супротне са гледиштима политичке традиције, тешко да се могу дуже одржати и ухватити корена у једном народу.⁵⁸⁾ То мишљење дели и Карл Фридрих. Он сматра да превише традиције окоштава политички поредак, али да исто тако премало традиције подрива и разара заједницу и њен поредак.⁵⁹⁾

Политичка култура блиско је повезана са људском потребом за редом не само на нивоу друштва него генерално. У складу са тим закључујемо да политичка култура у оквирима једне политичке заједнице има интегративну функцију, она изграђује политичку солидарност и грађанску одговорност. Такође, „политичка култура је и један од најважнијих контрабаланса експанзији политике у друштвена ткива, нека врста одбрамбеног механизма који друштво аутономно чува и задржава у односу на осамостањену политичку власт и текуће политичке процесе.“⁶⁰⁾ Обичаји и обичајно пра-

56) Kymlicka, W. *Multikulturalno građanstvo*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2003, стр. 6.

57) Липсет, М.С. Лејкин, Ц. Демократски век, Александрија прес, Београд, 2006, стр. 254.

58) Матић, М. *О српском политичком обрасцу*, Службени лист Србије, Београд, 2000, стр. 19-20.

59) Фридрих, *исто*, стр. 256.

60) Матић, Подунавац, *исто*, стр. 350.

во се још од Ричарда Хукера, Сер Едварда Коука и Берка схватају као ограничење владарске самовоље. Традиција обичајног права се супротставља традицији природног права, а вештачки разум (виђен као пречишћено и усавршено искуство најмудријих људи преношено кроз време) се поставља насупрот природног разума. Никакав владарски природни разум према томе, не може се супротстављати овом нагомиланом искуству без великих опасности. Политичка култура, према томе, у себи садржи и снажне конституционалистичке импулсе. Републиканска традиција политичког мишљења, са своје стране, жели грађане који су политички активни и мотивисани високим нивоом грађанске врлине. Будући да се људи не рађају као „добри грађани“ улога политичке културе је од пресудног значаја за образовање добрих грађана. Републиканска традиција захтева политичку партиципацију грађана, мотивисану грађанском врлином која, у крајњој инстанци, зависи од добрих институција и партиципативне, демократске политичке културе. Другим речима, према републиканском мишљењу добра политичка култура ствараће врле грађане. На истом трагу је Матић када тврди да је српско питање «превасходно културно и морално питање, а тек потом демократско питање.»⁶¹⁾ Без културе и моралности нема ни демократије.

Будући да се политичка култура по Олмонду и Верби односи на политичке оријентације, могуће су три врсте оријентација према политичким објектима: спознајна, афективна и евалуацијска.⁶²⁾ Ове компоненте су међусобно испреплетане и утичу једна на другу, али обично преовлађује једна од њих и она одређује политичко понашање. Према томе, политичка култура састоји се од мешавине рационалних и ирационалних чинилаца. По Олмонду и Верби, политичке културе могу се поделити на парохијалне, поданичке и партиципативне. Као што је познато, постоје два фактора пресудна за настанак сваке политичке културе: политичка традиција и политичка социјализација.⁶³⁾

Традиција је често била прецењивана или потцењивана, да би у XX веку превладало схватање традиције као пежоративног термина. Иако је тачно да ништа није вредно само зато што је старо, једнако је тачно да и ништа што је ново није само из тог разлога

61) Матић, М. *Српска политичка традиција*, Институт за политичке студије, Београд, 1998, стр. 383.

62) Almond, Verba, *исто*, стр. 21.

63) Види: Матић, М. «Политичка култура», стр. 835.

боље од нечег старог. На крају крајева, када у оном што је старо не би била ни трунка вредности, како је могуће да се толико дуго очувало? На значај традиције упућује и Берђајев када каже да се нова култура не може створити, а да нема никаквих предања, континуитета са предходном културом или поштовања предака. „Идеја такве нове револуционарне културе је *contradictio in adjecto*;⁶⁴⁾ Другим речима немогуће је замислити било какву културу без традиције.

Под традицијом подразумевамо релативно стабилзоване културне обрасце, који су плод дужег историјског кристализовања и колективног искуства. Традиције се формирају вековима. Оне су према томе, део наслеђа. На формирање традиције утичу велики историјски догађаји и процеси у прошлости, као и сва она шира збивања која имају велики значај за идентитет појединих народа. Такође, на стварање традиције једног народа утичу и дела великана националне историје. Ти великани добијају симболички значај, а њихови поступци постају путокази за будућност нације. Косовска битка, Први српски устанак или Краљевић Марко и Бановић Страхиња из народних песама врше непосредан утицај кроз традицију. Ту дакле спада све оно што је значајно за самопознавање и колективно памћење неке нације. О традицији Слободан Јовановић каже да је то оно што у разливену деструктивну стихију и наизглед неукротиве токове историјских збивања уноси ред и смисао.⁶⁵⁾ Ипак, иако уводи ред, традиција не претпоставља да је се догматски следи. Она је ту да помаже у оријентацији. На основу ранијих искустава можемо се оријентисати у новим околностима. Тако је традиција језгро сваке политичке културе. Посебно треба имати на уму блиску повезаност између традиције и ауторитета као и Веберово схватање традиције као једног од извора ауторитета, а тиме и легитимитета. Фридрих тврди да традиција поседује виталну функцију у политичком телу. „Она даје основу за највећи део комуницирања и ефектног интегративног аргументисања.“⁶⁶⁾ Другим речима, човек не би могао живети без традиције, јер кроз њу учи језик, начине понашања, обичаје... Она развија осећање континуитета у историји и осећај припадности заједници свих прошлих, садашњих и будућих генерација нације. Ако историја представља континуитет једне заједнице, у њеној идентичности сачуваној кроз

64) . Берђајев, *исто*, стр. 220.

65) Матић, М. *О српском политичком обрасцу*, Службени лист Србије, Београд, 2000, стр. 241

66) Фридрих, *исто*, стр. 256.

векове⁶⁷⁾, онда управо традиција представља тријумф заједнице над временом и пролазношћу. Јер заједница се константно мења у свом саставу, док једне генерације умиру друге се рађају, али упркос томе заједница остаје увек иста у свом идентитету. Тако заједница, захваљујући традицији, постаје јача од времена, пролазности и смрти. „Нација је њена историја. Њен идентитет је у њеној историји.“⁶⁸⁾ Историја се, према томе, не схвата као низ промена него као очување континуитета.

Традиција се често погрешно разумевала као нешто историјски случајно и ирационално, односно нешто застарело и превазиђено. Такви ставови међутим имају свој корен у погрешном разумевању и традиције и модерности. Традиција не стоји у супротности са савременошћу, напротив. Може се рећи да се ради о дијалектичком односу сталног прожимања и преобликовања. Чак и у оквиру саме традиције могу постојати противречности које могу постати узрок промена.⁶⁹⁾ Те противречности показују да су традиције заправо флексибилне и да се из једне традиције могу ишчитати различите ствари. Неке традиције могу бити неговане остајући актуелне и вредне, неке могу бити делимично модификоване, али током историје неке традиције могу бити заборављене и свесно или несвесно напуштене. Такође, ауторитативна тумачења традиције у новим околностима, ако се прихвате, на крају и сама могу постати традиција. У складу са схватањем односа између традиције и модерности као дијалектичког, Олмонд и Верба за цивилну културу тврде да она није ни традиционална ни модерна већ мешавина модернизирајуће и традиционалне културе.⁷⁰⁾ Тако је она заправо смеша елемената парохијалне, поданичке и партиципативне културе.⁷¹⁾

Са друге стране, социјализација је динамички чинилац политичке културе. Колективна свест која се схвата и као традицијска културна матрица колективитета, преноси се са генерације на генерацију путем механизма социјализације.⁷²⁾ Она није насумична или случајна већ организована и циљна делатност. Однос према централним политичким симболима је од пресудне важности за со-

67) Видовић, Ж. *Историја и вера*, РОАБ, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд, 2009, стр. 29.

68) *Исто*, 66.

69) Фридрих, *исто*, 282.

70) Almond, Verba, *исто*, стр. 15.

71) *Исто*, 25.

72) Стојановић, *исто*, стр. 313.

цијализацију. Дакле, социјализација обухвата преношење одређених образаца политичке традиције, али и неке новије процесе који утичу на формирање идентитета појединаца и група у друштву.⁷³⁾ Другим речима, реч је о процесу током којег појединац стиче карактеристике које га чине погодним за чланство у друштву. „Оно о чему се овде ради је процес учења у току учења у току којег млади откривају шта је потребно да се постане политичка личност у специфичном културном контексту.“⁷⁴⁾ Само ако је социјализација успешна, људи су поносни и уважавају културу којој припадају.⁷⁵⁾

Социјализацијом појединац стиче свест о себи као социјалном бићу који се у односу према другима управља помоћу норми и правила. Ипак, Фридрих сматра да термин социјализација није најпогоднији, и да је прави израз образовање или формирање, јер се не ради само о социјализацији него истовремено и о персонализацији и хуманизацији. Другим речима, социјализацијом у одређену заједницу и традицију човек стиче и сопствени идентитет. Дакле, може се рећи да заједница потврђује човеков идентитет. Социјализацијом појединац постаје члан заједнице која чува своју идентичност кроз време. Прихвати ли се став да без заједнице и историјске свести нема ни морала, онда се и морал и лична жртва могу тумачити као „дејство историјске заједнице у човеку, дејство историје.“⁷⁶⁾ Процес социјализације од рођења и траје током целог живота. Такође, „кад је реч о политичкој социјализацији ваља разликовати спонтане и несвесне процесе идентификације и социјализације, од оних који су усмеравани, програмирани и рационализовани, нпр. преко васпитања, образовања.“⁷⁷⁾ Исто тако, треба правити разлику између грађанског одгоја са једне и индоктринације са друге стране. Постоје примарни и секундарни агенси социјализације. Међу прве би спадали породица и другови, а међу друге школа, партије, масовни медији, институције, као и значајни догађаји у животу појединца. Социјализација ипак не значи преношење неизмењивих образаца. Групне интеракције и комуникација, као и различите нове интерпретације могу изменити политичко понашање појединца и група и довести до њиховог одступања са главног тока њихове политичке културе. Другим речима, треба водити рачуна о томе да

73) Матић, *исто*, стр. 20.

74) Фридрих, *исто*, стр. 261.

75) Подунавац, М, *Поредак, конституционализам, демократија*, Чигоја штампа, Београд, 2006, стр. 205.

76) Видовић, *исто*, стр. 31.

77) Матић, М. «Политичка култура», стр. 835-6.

је политичка култура ипак хетерогена. Следећи Токвила и његов осећај за субкултуру,⁷⁸⁾ Олмонд и Верба користе термин субкултура да опишу те саставне делове политичких култура.⁷⁹⁾ Притом, треба водити рачуна и о културама улога. „Тако се свака политичка заједница може описати и успоредити с осталим политичким заједницама, у појмовима (1) њезиних структурно-функционалних карактеристика и (2) њезиних културних и субкултурних карактеристика, као и карактеристика културе улога.“⁸⁰⁾

Може се закључити да иако су политичке институције укорењене у одређеној политичкој култури те институције се лакше мењају него културе чији су плод. Другим речима чак и када дође до промена институционалних аранжмана то још увек не значи да је дошло до промена у оквиру културних образаца нити да ће такве промене бити брзе и лаке. У том смислу, ни једна политичка акција не сме бити слепа за питања политичке културе. Посебно треба имати на уму Веберове закључке о томе колику снагу поседују културна одређења на формирање институција неког друштва. Карактеристика култура је тенденција ка самообнављању. На бази традиције, кроз социјализацију, људи уче на који начин да прихватају и асимилирају информације. Скрутон иде и даље тврдећи да културом људи уче шта да осећају у одређеним ситуацијама и како да се у складу са тим осећањима понашају.⁸¹⁾ Стога ће оне информације које су у супротности са ставовима, вредностима и осећањима људи једне културе бити или преобликоване у складу са својим идентитетом или у потпуности одбачене. Један од разлога због којег је култура релативно отпорна на промене су поменути елементи ирационалног. Како можемо да променимо нешто чега нисмо ни свесни? Због тога, негирање и вештачко одбацивање постојеће културе управо доприноси отпору ка променама.

*

* *

Повезивање културе и политике и изучавања културе у политичком контексту стара су колико и интересовање за политику као такву. У XXI веку интерес за питања културе и политике постаје

78) Almond, G.A. «Интелектуална повјест концепта цивилне културе», у Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Политичка кultura, Zagreb, 2000, str. 409.

79) Almond, Verba, *исто*, стр. 29.

80) *Исто*, стр. 34.

81) Види: Scruton, R. „The Significance of Common Culture“, *Philosophy*, Vol. 54. No. 207, Cambridge University Press, Cambridge, 1979, p 60.

све већи. Тај интерес није само производ нових настојања у науци него и саме политичке стварности. Конфликти којима се бави савремена политичка социологија су у крајњем културни конфликти. Поред тога у ери глобализације читава друштва постављају себи питања идентитета, ко смо ми и шта чини нашу културу и традицију. Понекад таква питања постављају незападна друштва која одбијају позападњачење, а понекад их постављају и заједнице имиграната у оквиру самих западних друштава. Актуелна питања везана за мултикултурализам као и дилема да ли је овај концепт поражен или пред њим заправо стоји светла будућност, упућују на закључак да се питања културе не могу одвојити од савремене политичке мисли.

Тако ни модерна политичка филозофија не може избегавати питања културе и идентитета. Ако је тачно да је разумевање темељних категорија као што је правда заправо посредовано културом и културним очекивањима, онда се ни једно питање политичке филозофије више не може одвојити од питања културе. Другим речима не можемо говорити о неком апстрактном праведном друштву нити можемо оперисати било каквим универзалистичким или априорним категоријама. Напротив, све те категорије морају бити укоренење у одређеном културном контексту из кога се изводе. У том смислу питања културе и идентитета не подпадају под питања приватне сфере него на велика врата улазе у сферу јавног и политичког живота. Другим речима, политичка филозофија више не може рачунати са некаквим апстрактним појединцима узетим ван свог културног, историјског, традицијског, религијског и вредносног контекста. Појединци су увек део неких заједница укоренење у одређеној култури, традицији и историји и једино из те визуре они могу посматрати спољни свет.

Друга битна тачка је уважавање чињенице да специфичне политичке институције и политичка понашања не могу разумети ван културног контекста коме припадају. Тако се при сваком обликовању или преобликовању политичких институција посебна пажња мора обратити на политичку традицију тог друштва. Та политичка традиција односно скуп вредности које нека политичка заједница прихвата као своје представљају поље базичног консензуса. Гледано из тог поља одређујемо колико су институције неког друштва у основи легитимне. Такође простор наслеђених традиција може деловати и као брана осамостаљеној државној власти. Укратко, може се рећи да ће карактер и уређеност једног друштва у крајњем

зависити од културних образаца тог друштва. Према томе, посебна пажња мора се посветити одржању односно формирању одређене политичке културе и одређеног политичког стила. Дакле, генерални закључак био би да не постоји политички неутрална култура, а исто тако ни културно неутрална политика која не жели промовисање одређених културних образаца.

Dusan Dostanic

THE SIGNIFICANCE OF STUDYING CULTURE FOR MODERN POLITICAL THOUGHT

Summary

The article author points out the importance of studying culture for modern political thought. The first part defines the concept of culture and its characteristics. In doing so, it is taken into consideration that culture is not understood too much static, homogenous and monolithic. In the same section is referred to the increasing importance of such defined culture in the political field. In the second part, attention is devoted to analyzing the concept of political culture. It is referred to characteristics of political culture and its role in politics. Two components of political culture are also considered – tradition and socialization.

Key words: Culture, Political Culture, identity, tradition, socialization

ЛИТЕРАТУРА

- Almond, G.A. «Intellectualna povijest koncepta civilne kulture», u Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000.
- Almond, G.A. Verba, S. *Civilna kultura*, Politička kultura, Zagreb, 2000.
- Берђајев, Н. *Филозофија неједнакости*, Медитеран, Октоих, Будва, Титоград, 1990.
- Бери, Н. *Увод у модерну политичку теорију*, Службени гласник, Београд, 2007.
- Вејнсток, Д. «Грејизирање' Берлина», у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002.
- Видовић, Ж. *Историја и вера*, РОАБ, Завод за унапређивање образовања и васпитања, Београд, 2009.
- Greenfeld, L. Eastwood, J. „National Identity“, in Boix, C. Stokes, S. (ed.) *The Oxford Handbook of Comparative politics*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Ивановић, И. *Култура и идентитет: поглед здесна*, Нова српска политичка мисао, Београд, 2007.

- Јовановић, С. *Културни образац: један прилог за проучавање српског националног карактера*, Стубови културе, Београд, 2005.
- Kymlicka, W. *Multikulturalno građanstvo*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2003.
- Lane, J.E. Ersson, S. *Culture and Politics: A Comparative Approach*, Ashgate, London, 2005.
- Linchterman, P. Cefai, D. „The Idea of Political Culture“, in Goodin, R.E. Tilly, C. (ed.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Липсет, М.С. Лејкин, Џ. *Демократски век*, Александрија прес, Београд, 2006.
- Матић, М. *О српском политичком обрасцу*, Службени лист Србије, Београд, 2000.
- Матић, М. «Политичка култура», у *Енциклопедија политичке културе*, Матић, М. (ур.) Савремена администрација, Београд, 1993.
- Матић, М. *Српска политичка традиција*, Институт за политичке студије, Београд, 1998.
- Матић, М. Подунавац, М. *Политички систем: теорије и принципи*, Факултет политичких наука, Београд, 1997.
- Mill, J. S. „Razmatranja o predstavničkoj vladavini“, u *Izabrani politički spisi II*, Informator, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1989.
- Plant, R. *Suvremena politička misao*, Naklada Jasenski i Turk, Zagreb, 2002.
- Plamenatz, J. „Dva tipa nacionalizma“, u Waskiewicz, A. Pelczynski, Z. (ur.) *Izbor tekstova*, Fondacija John Plamenatz, Bar, 2001.
- Подунавац, М. *Поредак, конституционализам, демократија*, Чигоја штампа, Београд, 2006.
- Sabbeti, F. „Democracy and Civic Culture“, in Boix, C. Stokes, S. (ed.) *The Oxford Handbook of Comparative politics*, Oxford University Press, Oxford, 2007.
- Стојановић, Ђ. „Концепт стратешке културе: случај ЕУ“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд 3/2010.
- Scruton, R. „Multiculturalism R.I.P.“, *The American Spectator*, December 2010 / January 2011.
- Scruton, R. „The Significance of Common Culture“ in *Philosophy*, Vol. 54. No. 207, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- Thompson, M. Verweij, M. Ellis, R.J. „Way and How Culture Matters“, in Goodin, R.E. Tilly, C. (ed.) *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*, Oxford University Press, Oxford, 2006.
- Феј, Б. „Да ли нас наша култура или друштво чине оним што јесмо“ у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002.

- Фридрих, К.Ј. «Традиција и ауторитет», у Чупић, Ч. (ур) *Политичка антропологија: хрестоматија*, Чигоја штампа, Београд, 2002.
- Хабермас, Ј. «Грађанство и национали идентитет: нека размишљања о будућности Европе», у Дивјак, С. (ур.) *Нација, култура и грађанство*, Службени лист Србије, Београд, 2002.

Resume

Interest in culture in the context of studying politics is not new. It has been known since antiquity. However, although the issue of culture was suppressed for some time, in the frame of interest in political affairs at the XXI century, this relationship becomes more important. The main themes of contemporary political sociology today rely on cultural issues. For example, the contemporary religious and ethnic conflicts in the end can be understood as a cultural conflicts. Thus, their solution requires understanding of the culture as a concept as well as those values connected to specific culture. In the era of globalization, issues of identity have an increasing importance. Some societies are increasingly turning to their traditions and their heritage, and insist on their uniqueness. The same questions are raised by immigrant communities in the Western world. They require the retention and recognition of their identity and cultural patterns.

In this sense, even modern political philosophy can not remain deaf and blind to the happenings in the world today. So, the moment requests studying of cultural issues and identity in political philosophy. If it is true that the understanding of basic categories such as the justice is in fact mediated by culture and cultural expectations, then neither of questions of political philosophy can not be separated from issues of culture. Therefore, all the basic categories must be rooted in a cultural context of a community. In this sense, issues of culture and identity are not issues of private concern but they are entering public and political life. In other words, political philosophy can no longer count on some kind of abstract individuals taken out of its cultural, historical, traditional, religious and value context. Individuals are always part of some communities are rooted in a particular culture, tradition and history, and only from that point of view they can observe the outside world.

Another important point is recognizing that the specific political institutions and political behavior can be understood outside the cultural context to which they belong. Thus, each shaping or reshaping of the political instituti-

ons must pay special attention to the political tradition of that society. This political tradition or set of values which that a political community accepts as his, represent field of basic consensus. From this field we can see how much legitimate the institutions of society possess. Also the space of inherited traditions can act as a barrier to unrestricted state power. In short, we can say that the character and organization of a society, in the end, depends on the cultural patterns of that society. Therefore, special attention must be paid to the establishment and maintenance of a specific political culture and a particular political style.

Овај рад је примљен 5. маја 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. јуна 2011. године.

